

Rayat Shikshan Sanstha's,

D. P. Bhosale College, Koregaon
Dist- Satara (Maharashtra)

PROCEEDINGS
of
One Day National Seminar

On

**Current Trends and Techniques in Academic
Library and Information Services**

**Organized by
Department of Library**

**Chief Editor
Principal, Dr. V.S. Sawant**

**Editor
Mr. C.T. Khairnar**

ISBN No: 978-81-927095-2-9

13th February, 2017

शंकरराव जगताप आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज वाघोली ग्रंथालयामध्ये
व्हॉट्सअॅपचा (WhatsApp) वापर : एक विकित्सक अभ्यास

श्री. प्रविण चंद्रकांत कुंभार

ग्रंथपाल

शंकरराव जगताप आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज वाघोली

ता. कोरेगाव जि. सातारा

ई-मेल : pravin6652@yahoo.com.

सार

कोरेगाव एज्युकेशन सोसायटी कोरेगाव संचालित शंकरराव जगताप आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज वाघोलीमधील ग्रंथालय विभाग आयसीटी अंतर्गत नवनवीन सेवा देण्याचा प्रयत्न करत आहे. त्यामध्ये सध्याच्या आधुनिक युगाचा विचार करता वाचकांचे मोबाईल वापरण्याचे प्रमाण जास्त आहे त्यामुळे व्हॉट्सअॅपच्या आधारे महाविद्यालयामध्ये विविध सेवा देण्याचा यत्न असा प्रयत्न ग्रंथालय विभाग करत असतो.

दहा फंधरा वर्षाआधी व्हॉट्सअॅप याचा अर्थ काय आहे ? हे कुणालाही समजले नसते. परंतु सध्या लहान मुले ही सहज व्हॉट्सअॅपचा वापर सर्रास करताना दिसत आहेत. इंटरनेटच्या माध्यमातून व्हॉट्सअॅप मैसेजिंगद्वारे ग्रंथालयातील माहिती स्मार्टफोनच्या आधारे प्रतिमा, संदेश, व्हिडिओ आणि ऑडिओ क्लिप, व्हाईस कॉल, व्हिडिओ कॉलही करता येतात. त्यासाठी ग्रंथपालांनी व्हॉट्सअॅपचा गट तयार करून वेगवेगळ्या ग्रंथालयातील सेवा वापरकर्त्यांना सहज प्रदान करू शकता. तसा प्रयत्न आमच्या महाविद्यालयामध्ये आम्ही करत आहोत.

Keywords: WhatsApp, Android, Mobile Application, Library Services, Smartphone

प्रस्तावना :

सातारा जिल्हयातील कोरेगाव तालुक्यातील उत्तर कोरेगावामध्ये वाघोली पंचक्रोषीत शंकरराव जगताप आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेजची स्थापना कोरेगाव एज्युकेशन सोसायटी कोरेगाव या संस्थेने सन 2001 मध्ये केली आहे. सदर भाग हा ग्रामीण, दुष्काळी असा आहे. ज्या भागात त्याकाळी पाणी, रस्ते, इतर प्राथमिक सुविधांचा अभाव होता त्या भागात श्री. शंकरराव जगताप माजी विधानसभा अध्यक्ष यांनी ग्रामीण मुलांना उच्च शिक्षण घेता यावे यासाठी महाविद्यालय सुरु करण्याचा निर्णय घेतला. आज महाविद्यालयामध्ये 80 टक्के विद्यार्थीनी शिक्षण घेत आहेत. अशा महाविद्यालयामधील ग्रंथालय विभाग हा सतत नवनवीन गोष्टी

ग्रंथालयामध्ये राबवित असतो त्याचाच भाग म्हणून आज ग्रंथालयामध्ये माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर केला जात आहे. आज महाविद्यालयातील ग्रंथालय विविध सेवा वाचकांचा देण्याचा यत्न प्रयत्न करत आहे. त्यामधील आज आपण वॉट्सअपचा वापर करून ग्रंथालय कोणकोणत्या प्रकारच्या सेवा देत आहे त्याचा आढावा घेणार आहोत.

सध्याचे युग हे माहिती तंत्रज्ञानाचे युग आहे. त्यातील माहिती तंत्रज्ञान आता आपल्या अंगवळणी पडले आहे. संगणक, दळणवळण तंत्रज्ञान आणि आजकाल प्रचलित असलेले इंटरनेट तंत्रज्ञान या सर्व तंत्रज्ञानांचा एकत्रित परिणम म्हणजे माहिती तंत्रज्ञान होय. या तंत्रज्ञानाच्या संकल्पना काळानुरूप व्यापक होत आहेत. कारण त्यांची प्रकंड वेगाने होणारी प्रगती होय. दिवसेंदिवस इंटरनेटची उपलब्धता डेस्कटॉप किंवा लॅपटॉपवरून मोबाईल, टॅब, आयपॉडकडे वळत असल्याने तरुण वर्ग हा इंटरनेट हे स्मार्ट मोबाईलवर पाहण्याचे पसंत करतो. कारण ते त्यांना सोईचे वाटते. मोबाईलवरील इंटरनेट कुठेही वापरता येते. सध्या साध्या मोबाईलवरून स्मार्टफोन वापरण्याकडे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे.

मोबाईल फोन किंवा सेल्युलर फोन हे एक दुरसंचारासाठीचे यंत्र आहे. भ्रमणध्वनीच्या साहाय्याने संभाषणाची व माहितीची देवाणघेवाण होऊ शकते. पारंपारिक दूरध्वनी उपकरणे घसामध्ये एकाच जागी ठेवून वापराची लागतात पण बरोबर बाळगलेला मोबाईल फोन जागोजागी फिरतानादेखील वापरला जाऊ शकतो. जगातील पहिला मोबाईल फोन मोटोरोला कंपनीच्या मार्टिन कूपर ह्या व्यक्तीने 1973 साली विकसित केला व वापरून दाखवला. 1990 साली जगभरात 1.24 कोटी मोबाईल फोन वापरकर्ते होते. 2009 सालाअखेरीस हा आकडा 4.6 अब्ज इतका आहे. सध्या विकसित देशांमधील 100 व्यक्तींपैकी 97 तर जगातील 100 व्यक्तींपैकी 45 व्यक्ती मोबाईल फोन वापरतात. मोबाईलवर ग्रंथालयातील माहिती उपलब्ध करून दिली तर विद्यार्थी त्याचा जास्तीत जास्त वापर करतील व ते खेळता खेळता ग्रंथालयातील स्रोत शोधण्याकडे त्यांचा कल वाढू शकेल असे वाटते. ग्रंथपालांना मात्र ग्रंथालयातील माहिती वॉट्सअपवर उपलब्ध करून देणे हे एक आव्हानात्मक काम आहे.

वॉट्सअप (Whatsapp):

वॉट्सअप ही एक त्वरित संदेश देवाणघेवाण करणारी प्रणाली आहे ज्यामार्फत स्मार्टफोनद्वारे दुसऱ्या वॉट्सअप वापरकर्त्याला त्वरित संदेश पाठवता व वाचता येतो. या प्रणालीमध्ये संदेशासोबत चित्रे, गाणी, व्हिडिओ गाणी, विविध प्रकारच्या फाईल्स देखील पाठविता येतात. सध्याच्या काळात तर आपण वॉट्सअपच्या आधारे संभाषण ही करू शकतो. सदर प्रणाली सर्व प्रकारच्या आयफोन, ॲन्रॉईड फोन, विंडोज फोन इत्यादी आघाडीच्या स्मार्टफोनवर उपलब्ध असून सप्टेंबर 2015 मध्ये जगभर वॉट्सअपचे 90 कोटी वापरकर्ते आहेत.

व्हॉट्सअॅपची स्थापना 2009 साली ब्रायन एक्टन व जॅन कोम हया दोन अमेरिकन व्यक्तींनी केली. कॅलिफोर्नियाच्या माँटन व्ह्यू हया शहरामध्ये मुख्यालय असलेल्या व्हॉट्सअॅपला 2014 साली फेसबुक कंपनीने विकत घेतले.

उद्देश :

सादर पेपर सादर करण्याचा उद्देश शैक्षणिक ग्रंथालयामध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून व्हॉट्सअॅपच्या माध्यमातून वाचकांला विशेष संदर्भ सेवा देण्यावर भर दिला आहे.

शैक्षणिक ग्रंथालय आणि व्हॉट्सअॅप :

आजच्या संगणकाच्या युगात माहितीचा विस्फोट झालेला आहे. आताच्या वेगवान युगात प्रचंड माहितीमधून अचूक व कमीतकमी वेळात माहिती उपलब्ध करून देणे हे शैक्षणिक ग्रंथालयासमोर प्रमुख आव्हान आहे. हे आव्हान पेलण्यासाठी शैक्षणिक ग्रंथालये नवनवीन तंत्रज्ञानाचा उपयोग ग्रंथालयामधून करत आहेत त्यामधील प्रामुख्याने व्हॉट्सअॅपचा उपयोग करताना आढळत आहेत. आज ग्रंथालये ही व्हॉट्सअॅपचा उपयोग करून ग्रंथालयामधून विविध सेवा देत आहेत. आज ग्रंथालयशास्त्राचे जनक डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांनी सांगितलेल्या पाच कायदे मधील चौथ्या (वाचकाचा वेळ वाचावा) कायद्याचा जर आपण विचार केला तर ग्रंथालयामध्ये व्हॉट्सअॅप वापरणे किती महत्त्वाचे आहे आपल्या लक्षात येईल.

आजच्या परिस्थितीत जगातील अनेक देशांमध्ये ग्रंथालय सेवा देण्यासाठी व्हॉट्सअॅपचा उपयोग केला जातो. जगामधील काही महत्त्वाची ग्रंथालये खालीलप्रमाणे जी व्हॉट्सअॅपचा उपयोग करत आहेत.

1. युनिव्हर्सिटी ऑफ कॅलिफोर्निया
2. युनिव्हर्सिटी ऑफ झिम्बावे

व्हॉट्सअॅपवर ग्रुप कसा तयार करावा ? :

स्मार्टफोन मध्ये व्हॉट्सअॅप हे इन्स्टॉल करून घ्यावे व त्यावर आपल्या पध्दतीनुसार वेगवेगळे ग्रुप तयार करावेत.

शंकरराव जगताप आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज वाघोली ग्रंथालयीन सेवा आणि व्हॉट्सअॅप :

शंकरराव जगताप आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज वाघोली हे महाविद्यालय कोरेगाव तालुक्यातील पश्चिम भागामध्ये आहे. सदरचा भाग हा डोंगराळ, दुष्काळी असा आहे. महाविद्यालयामध्ये 80 टक्के विद्यार्थीनी शिक्षण घेत आहे. अशा महाविद्यालयामधील विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेताना शहरी भागामध्ये मिळणाऱ्या ग्रंथालयीन सुविधा आमच्या ग्रंथालयामधून देण्याचा आमचा मानस नेहमीच असतो. आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थी हा शिक्षण पूर्ण झाल्यावर जगाच्या स्पर्धेमध्ये कोठेही कमी पडू नये यासाठी महाविद्यालयातील ग्रंथालय विभाग हा सतत नवनीत तंत्रज्ञानाचा वापर करून सेवा देत आहे. आजच्या तंत्रज्ञानाच्या युगात मोबाईल वापर हा मोठ्याप्रमाणावर पाहावयास मिळतो. काळाच्या ओघात मोबाईलच्या किंमती कमी झाल्यामुळे मोबाईल धारकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे.

ग्रंथालयानी जर आज मोबाईलचा उपयोग ग्रंथालयीन सेवा देण्यासाठी केला तर वाचकांचा वेळ वाचेल. त्याचप्रमाणे व्हॉट्सअॅप सारख्या अॅपचा उपयोग जर ग्रंथालयात केला तर आज वाचकाला अचूक माहिती कमीतकमी वेळेत मिळेल. आमच्या महाविद्यालयात गेली दोन वर्षे ग्रंथालय विभाग खालीलप्रमाणे सेवा देण्याचा आमचा प्रयत्न असतो.

1. इंटर लायब्ररी लोन :

महाविद्यालयांनी ज्या ज्या ग्रंथालयाबरोबर इंटर लायब्ररी लोन अंतर्गत करार केला आहे अशा महाविद्यालयासाठी एकत्र एक युप तयार करून आपआपल्या ग्रंथालयांची रिक्वेस्ट पाठवून वाचकांना ग्रंथ उपलब्ध करून दिला जातो यामुळे वाचकांचा वेळ वाचतो.

2. न्यूजपेपर क्लिपिंग सेवा :

महाविद्यालयातील विद्यार्थी व प्राध्यापकांना नवनवीन माहिती ही पुरविण्यासाठी आपणास वृत्तपत्राचा आधार घ्यावा लागतो. त्यासाठी ग्रामीण भागामधील वाचकांला न्यूजपेपर मधील माहिती अचूक कमीतकमी वेळेत मिळावी यासाठी ग्रंथालय विभागाकडून न्यूजपेपर क्लिपिंग सेवा दिली जाते.

3. नोटीस सेवा :

महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना कोणतीही प्रकारची नोटीस पाठवायची असेल तर आम्ही ती व्हॉट्सअॅपच्या आधारे पाठवित आहोत.

4. ग्रंथालय साहित्य खरेदी प्रदान कार्यात मदत :

ग्रंथालयात जर कोणत्याही प्रकारचे ग्रंथ खरेदी करायची असेल तर आपल्याला वाचकांचा अभिप्राय व्हॉट्सअॅपच्या आधारे मागवता येतो त्याचप्रमाणे नवनवीन ग्रंथ खरेदीची मागणीही आपण अॅपच्या आधारे घेवू शकतो.

5. नवीन ग्रंथ दर्शक सेवा :

ग्रंथालय येणारा प्रत्येक ग्रंथाचे पहिले पान व कन्टेन्टची पान व्हॉट्सअॅपच्या आधारे वाचकांना पुरविण्याचे काम ग्रंथालय विभागात केला जातो.

6. कॅटलॉग सेवा :

ग्रंथालयामध्ये वाचकांच्या मागणीप्रमाणे विषयप्रमाणे कॅटलॉग पीडीएफ फाईलच्या स्वरूपात उपलब्ध करून व्हॉट्सअॅपच्या आधारे वाचकांपर्यंत पोहचविले जातात.

7. बुक रिझर्वेशन सेवा :

वाचकांना ग्रंथालयामधील एखादे पुस्तक जर हवे असेल आणि ते कोणी इतर वाचकांने नेले असेल अशा वेळी वाचक हा व्हॉट्सअॅपच्या आधारे त्या पुस्तकाचे रिझर्वेशन करू शकतो.

8. स्कॅनिंग सेवा :

ग्रंथालयात येणाऱ्या वाचकांना काही माहिती ही त्वरीत हवी असेल अशा वेळी माहिती स्कॅनिंग करून सदर वाचकाला व्हॉट्सअॅपच्या आधारे पाठविली जाते.

9. ई-बुक व ई-जर्नल सेवा

ग्रंथालयामध्ये येणाऱ्या वाचकांना जर ई-बुक व ई-जर्नल हवे असेल अशावेळी सदर ई-बुक व ई-जर्नल हे पीडीएफच्या स्वरूपात वाचकांना व्हॉट्सअॅपच्या आधारे पाठविली जाते.

10. नियतकालिक कन्टेन्ट सेवा :

महाविद्यालयातील ग्रंथालयामध्ये येणाऱ्या प्रत्येक नियतकालिकांची माहिती कन्टेन्ट सहित व्हॉट्सअॅपच्या आधारे आम्ही वाचकांपर्यंत पोहचविण्याचा यत्न प्रयत्न करत आहोत.

11. ऑडिओ-व्हिडिओ माहिती सेवा :

ग्रंथालयामध्ये येणाऱ्या प्रत्येक वाचकांना जर ऑडिओ-व्हिडिओ स्वरूपात माहितीची गरज असेल अशा वेळी आम्ही ती माहिती त्या वाचकांपर्यंत व्हॉट्सअॅपच्या आधारे देत आहोत.

12. बहिस्थ वाचकांना देणाऱ्या सेवा

महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी, प्राध्यापक व प्राध्यापकेत्तर कर्मचारी वर्गांना आम्ही माहिती पुरवित आहोतच पण जर आमच्याकडे इतर कोणताही बहिस्थ वाचक, ग्रामस्थ ग्रंथालयात आला आणि माहितीची आवश्यकता असेल अशावेळी आमचा सतत असा प्रयत्न करतो की त्यांना अचूक आणि कमीतकमी वेळेत माहिती उपलब्ध दिली जाईल यासाठी आम्ही व्हॉट्सअॅपचा उपयोग करतो.

व्हॉट्सअॅपचे फायदे :

1. झटपट माहिती शेअर होत.
2. विद्यार्थी व वापरकर्त्यांना कनेक्टीव्हिटी झटपट होते.
3. सर्व सदस्यांशी चर्चा व त्यांना सूचनाही देऊ शकता.
4. अल्प दरात सुविधा प्राप्त होते.

व्हॉट्सअॅपचे तोटे :

1. स्मार्टफोन महाग असल्याने विद्यार्थ्यांची आर्थिक अडचण होते.

2. फक्त स्मार्टफोनलाच कनेक्टीव्हिटी मिळते.
3. मोबाईलला इंटरनेटचा रिचार्ज करावा लागतो.
4. ग्रुप अॅडमिन शिवाय कोणालाही सहभागी होता येत नाही.
5. अनेक सदस्य चर्चा सहभागात योगदान देत नाहीत ते शांत राहतात.

निष्कर्ष :

आज स्मार्टफोन वापरणे ही जीवनप्रवासातील अविभाज्य घटक झालेला आहे. जर स्मार्ट फोनच्या वापर ग्रंथालयात केला आणि योग्य वाचकांला योग्य माहिती योग्य मिळत असेल तर त्या वाचकांला हयापेक्षा अधिक अशी महत्त्वाची गोष्ट दुसरी नसावी. थोड्याफार तोट्याकडे दुर्लक्ष केले तर व्हॉट्सअॅपच्या आधारे आपण ग्रंथालयातील ज्ञानाचे भांडार ग्रामीण भागामधील सर्वसाधारण वाचकांपर्यंत पोहचू शकतो. व्हॉट्सअॅपच्या आधारे सर्व गोष्टी जबाब्या तसा वाचकांपर्यंत पोहचविणे अवघड आहे त्यात मोबाईलच्या स्क्रीनची महत्त्वाची अडचण आहे. पण जास्तीत जास्त वाचकांची आवड व तंत्रज्ञानाचा सुवर्ण असा मध्य साधून ग्रंथालयातील सेवा वाचकांपर्यंत पोहचविता येतात याचाच फायदा, लाम ग्रंथपालानी उठवावा.

References:

1. Mcconatha, D., Praul, M. & Lynch, M.J.(2008)*Mobile Learning in Higher Education: An Empirical Assessment of a New Educational Tool*. The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET.7(3).
2. Kamble, Mahesh Maruti(2014) M Learning for Teachers and Lerner Conference Proceeding of the National Conference on Reccent Trends in Linary and Informaion Science at Kavathe Mahankal, Sangli on 23-24 Aug. 2014. (PP-).
3. Jharotia, Anil Kumar (2015) use of smartphones in library services with special reference of WhatsApp applications
4. Richard Shambar (2014) The Adoption of WhatsApp: Breaking the Vicious Cycle of Technological Povcrty in South. Journal of Economics and Behavioral Studics, Vol. 6, No. 7, pp. 542-550.
5. Jharotia, Anil Kumar (2012). M-Learning is the future of e-learning: A new dimension in library services Conference proceeding of the National conference on Beyond Librarianship: Search for new frontier held on 21-22 Sept. 2012. Vol-1 (pp.203-210). Greater Noida: GBU

6. Karthikeyan, V. P, Olasayil, Tony Varghese and Jacob, Sanal (2015) A Study On Impact Of whatsapp Among College Student's In Coimbatore District. Indian Streams Research Journal, Vol.-4, No. 12, pp. 1-7.
7. Jadhav, Vilas G.(2014) Application of Social Networking Services (SNS) for Library Collaboration: An Exploratory Study. International Research: Journal of Library & Information Science Vol. 4, No.1 PP.121-129.
8. Cobcroft, R. S., Towers, S., Smith, J. and Bruns, A.(2006) *Mobile learning in review: Opportunities and challenges for learners, teachers, and institutions*. In Proceedings Online Learning and Teaching (OLT) Conference 2006, 21-30.

वेवसाईट्स :

WhatsApp information Retrieved from

- <https://lib.hku.hk/infoservices/whatsapp.html>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/WhatsApp>
- <https://www.whatsapp.com/>
- http://www.universityofcalicut.info/index.php?option=com_content&task=view&id=2495&Itemid=336
- <https://www.lib.polyu.edu.hk/about-us/contacts/ask-us/whatsapp>

<http://library.uz.ac.zw/index.php/using-joomla/extensions/components/content-component/article-categories/84-demo/events/183-library-whatsapphelp>